№ 37 ՈՒՐԲԱԹ, 20 ՓԵՏՐՎԱՐԻ

1915
ԹՎԱԿԱՆԻ ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ, 20 ՓԵՏՐՎԱՐԻ № 37

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 ռուբլի. ամսական 85 կոպ.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Соломоновская ул., № 21.

Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.

Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

ՆԵՐԿԱՑ 1915 Թ. ՀԱՄԱՐ

(ՀԷՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է՝

12 և 11 ամիսը	10 ամիսը	9 ամիսը	8 ամիսը	7 և 6 ամիսը	5 ամիսը	4 ամիսը	3 ամիսը	2 ամիսը
10 ռուբ.	9 ռուբ.	8 ռուբ.	7 ռուբ.	6 ռուբ.	5 ռուբ.	4 ռուբ.	3 ռուբ.	2 ռուբ.

Փետրվարի 1-ից մինչեւ մարտի 1-ը 85 կոպ.

Ամերիկայի բաժանորդները պիտի վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Նիւրօպայի բաժանորդները՝ 32 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 ռուբլի, Թիւրքիայի բաժանորդները՝ 120 ղրուշ։

Յայտարարութիւններ ընդունվում են բոլոր լեզուներով։ Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել՝ առաջին երեսի վրա տողատեղին (պէտիտ) 20 կ., վերջին երեսի վրա 10 կոպէկ։ Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ թէ 40 կոպ. նամակադրոշմ։

Պրեմիաներ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան բաժանորդները, որոնք 1915 թ. ընթացքում լրիւ վճարած կուենան 10 ռ. բաժանորդավճարը կը ստանան որպէս պրեմիա հետեւեալ նոր լոյս տեսնելիք գրքերը. 1) «Ծանրվածը»—մեծ վէպ Շահրիարի հայկ. յեղափոխ. կեանքից, 2) «Հայկական հարցը»—լուսաբանված գոկումենտներով։

Մեր հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ» Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

Վարվառէ Վասիլիէվնա Թամամշեանը խորին վշտով յայտնում է ազգականներին և ծանօթներին իր թանգագին փեսայի՝

ԻՇԽԱՆ

ՆԻԿՈԼԱՅ ՐԵՎԱԶՈՎԻՉ ԷՐԻՍՏՈՎԻ

յանկարծակի մահը, որ տեղի ունեցաւ փետրվարի 18-ի առաւօտեան։ Ամբիծքը այսօր, ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 6-ին։ Մարմնի յուղարկաւորութիւնը վաղը, շաբաթ, ընակարանից (Գանձակի № 22), առաւօտեան ժամը 9½-ին դէպի Քաղվէթի ս. Գէորգ եկեղեցին։ Թաղումը Դիդուբէի վրաց գերեզմանատանը։

99. 2—1

Փախստականների օգտին 20%

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Ուրբաթ, փետրվարի 20-ին

Մասնակցութեամբ հայ բեմի դերասանների և ղեկավարութեամբ ԴԵՐԱՍԱՆ

Գ. ՄԻՐԱՂԵԱՆԻ

Կը ներկայացվի Բագրատ Այվազեանի ինքնուրոյն ժամանակակից դրաման

ՍԱՍՈՒՆԸ ԱՅՐՎՈՒՄ Է

5 գործողութեամբ։

Մասնակցում են՝ տ. տ. Աղնիւ, Անահիտ, Յասմիկ, օր. Թառայեան, պ. պ. Անդրանիկ, Երամեան, Միրաղան, Բաբեան, Բաղդասարեան և ուրիշներ։

Պիէսը կը դրվի շքեղ պատրաստութեամբ։ ◆ Սկիզբը երեկոյեան ճիշդ ժամը 7½-ին։

Տեղերի գները 50 կոպէկից մինչև 2 ռուբլի։ Բեմադրող՝ Գ. ՄԻՐԱՂԵԱՆ

Տոմսակները արդէն վաճառվում են Ժողովարանի շվեյցարի մօտ։

(տ. օ.) առ. 97. 2—2

„ՄՇԱԿԻ" ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ

Յօգուտ «Մշակի» ֆոնդի հետեւեալ գրքերը.

1) «ՄՇԱԿ» ԵՒ ՀԱՅ ԿԻՆԸ գ. 1 ռ.
2) ՀԱՄԱԼԻՐ ՄԱՍԼԱՀԱԹՆԵՐԸ » — 30 կ.
3) ԿԱՅԷՆԻ ՃԱՆԿԵՐՈՒՄ, գրաքանակ 5 գ. Ա.-Ռաքելեանի » — 50 կ.
4) ՔԱՌԱՄՆԱՄԵԱԿ «ՄՇԱԿԻ» («Մշակի» յօբելեանի առիթով «Տարազի» հրատարակած ալբոմը) 1 ռ.
5) ԴՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, հատոր I 1 ռ.

Վերոյիշեալ հրատարակութիւններից մի-մի օրինակ պահանջողները ճանապարհածախս չեն վճարում։ 2. 0—1

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Մ. Յ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

Նախկին օրդինատ. Մոսկվայի համալսարանի և ասիստենտ Բերլինի համալսարանի պրոֆ. Պօղնէրի։

Ընդունում է հիւանդներին մեզաստեղական, սիֆիլիսի և կաշուի հիւանդութիւններով, առ. ժ. 10—12, երեկ. ժ. 4—6։ Սօլոլակ՝ Բարեշչեվսկայա փող. սեփ. տուն, № 1, հրդեհաշէջների ընակատեղիի դիմացը, տելեֆոն 10—58.

(Չ. տ. կ.) առ. 875. 70—61

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ԴԷՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

18 փետրվարի

ԹԻՖԼԻՍ.—Պաշտօնական։ Կովկասեան զօրաբանակի շտաբի կողմից.

Փետրվարի 17-ին կովկասեան զօրաճակատում խոշոր ռազմական ընդհարումներ չեղան։

ԴԱՐԴԱՆԵԼԻ ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

18 փետրվարի

ԿՐԻՋ.—Պաշտօնական հաղորդագրութիւն. «Դարդանելի ռմբակոծու�այտնակվեց երեկ ևս, որի ժամանակ Ֆրանսիայի փոխ-ծովակալ Դէպլադի ծովային դիվիզիան գործում էր Սարօսի նեղահանգոյցում, ուղղելով կրակը Լիգնէլա և Բուլաիր բերդերի դէմ. «Սուֆրէն» զրահանաւն աջողութեամբ ռմբակոծում էր Սուլթան բերդը. «Գոլուա» զրահանաւը հրդեհեց Նապոլէոն բերդում գտնվող զօրանոցները, որտեղից զօրքը հեռացաւ, իսկ «Բուվէ» զրահանաւը լրջօրէն վնասեց Կաւակ գետի կամուրջը»։

ԲՈՒԽԱՐԷՍՏ.—«Ունիվերսալը» մի յօդուածի մէջ ասում է. «Ակներև է, որ Դարդանելի պաշարումը և դաշնակիցների ձեռքով Կ. Պոլսի գրաւումը բոլորվին կը փոխեն քաղաքական պրօբլէմը։ Այդ դէպքում Բոլգարիան առաջինը ստիպված կը լինի վերանայել իր գործելակերպը և ստիպված պէտք է յարվի երբեակ համաձայնութեան պետութիւնների վճիռների առաջ։ Զգալով ռազմանիւթերի եւ ռազմամթերքների պակասութիւն, Բոլգարիան մինչև այժմ հնարաւորութիւն չուներ մասնակցել ներկայ պատերազմին։ Կ. Պոլիսը առնելու ուրիշ հեռանք կը լինի այն, որ Իտալիան հարկադրված կը լինի հրաժարվել իր չեզոքութիւնից»։

Արդէն մի քանի օր է բուլգարական կառավարութիւնը տեղեկութիւններ չէ ստացել Կ. Պոլսի իր ներկայացուցչից, հաւանօրէն, չափազանց լուրջ դրութեան պատճառով։ Դիւանագիտական մարմնի հեռագիրները բռնվում են։ Մատնում է վճռական րոպէն և Բուլգարիայում պատասխանատու քաղաքական աշխարհը ուշադրութեամբ հետեւում է դէպքերին։

ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

◆ Կոպէնհագէնից հեռագրում են. «Բերլինի և Վիէննայի մամուլը սկսում է հաշի առնել Դարդանէլը պաշարելու և Կ. Պոլիսը վերցնելու հնարաւորութիւնը և երկիւղ է յայտնում, որ դաշնակից նաւատորմի կողմից գործողութիւնները կը վճռեն Իտալիայի հանդէս գալը յօգուտ երբեակ համաձայնութեան։ Իտալական ծովային շրջանների Կ. Պոլսի վիճակը համարվում է վճռված»։

◆ Կ. Պոլսից ազգաբնակութիւնը շարունակում է փախչել։ Գահաժառանգը խորհուրդ է տալիս սուլթանին մեկնել պատերազմական գործողութիւնների շրջանից։

◆ Դարդանէլի ռմբակոծութեանը ակտիվ մասնակցութիւն ցոյց են տալիս անգլիական նաւաշինարաններում Թիւրքիայի պատուէրով պատրաստված «Էէշիդիէ» և «Օսմանիէ» դրէդնօուտները, որոնց յարգունիս գրաւեց անգլիական կառավարութիւնը։

◆ «Բ. Շ.»-ն գրում է. «Գրէյի յայտարարութիւնը նեղուցների հարցի առիթով Գ. Հ. Գ. սխալ կերպով հաղորդեց։ Գրէյին հարցրին՝ «Արդեօք Սայօնովը յայտնե՞լ է այն մասին, թէ Ռուսաստանը մտադիր է ընդմիշտ գրաւել Կ. Պոլիսը անգլիական կառավարութեան գիտութեամբ ու համաձայնութեամբ»։ Որովհետև իրապէս Սազոնովը այդ տեսակ յայտարարութիւն չէ արել, ուստի Գրէյը պատասխանեց, որ այդ տեսակ յայտարարութեան գոյութեան մասին նա իրազեկ չէ եղել. ինչ վերաբերում է Ռուսաստանի ձգտումներին դէպի բաց ծովը, Գրէյը ասաց, որ այդ ձգտումները հանդիպում է լիակատար համակրանքի Անգլիայում։ Հեղինակաւոր շրջաններում ընդգծում են, որ Գրէյի յայտարարութեան մէջ չի կարելի տեսնել այնպիսի մի խօսք, որը ներհակ լինի ռուսական շահերին»։

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

(Պատահական հեռագիր)

Ախալքալաք, 17 փետր.

Ախալքալաքում 2000-ից աւելի փախստական կայ։ Կան և հիւանդներ։ Վախենում ենք վարակումից։ Խիստ անհրաժեշտ է բժշկական ընդարձակ օգնութիւն համաճարակի առաջն առնելու համար։ Տեղական միջոցները անկարող են հարկաւոր օգնութիւնը ցոյց տալ։ Անմիջապէս պէտք են նպաստներ։

Հ. Բարեգ. Ընկ. ճիւղի վարչութիւն

ԹԱԹԱՐՆԵՐԻ ԱՒԵՐԱԾՆԵՐԸ

(Սեփական թղթակցից)

Սոսկալի է Օլթի գաւառի ժողովրդի, գիւղական աշխատաւորի կացութիւնը։ Օսմ. զօրքը չեկաւ մեր զօրքի դէմ կուելու, այլ նա թաթարների, քիւրդերի հօրդաները բերեց Կովկասի քրիստոնեայ ազգաբնակութիւնը բնաջինջ անելու։ Եւ օսմ. բանակը դէպի Կովկաս յարձակվելիս նրա աւանգարդը կազմում էին բաշիբոզուկ աւարառու և աւերակող խմբերը, որոնց ընկերակցելու համար կանխապէս կամաւոր էին գրված Օլթիի, Արդահանի, Գեօլայի և Աշարայի մուսուլմաններից շատ-շատերը։

Թիւրքերի Օլթի մտնելով քարուքանդ եղաւ և փախաւ մեր ներքին գաւառները այդ շրջանի բազմաթիւ գիւղերի ազգաբնակութիւնը, որ թողեց իր երկրագործական անասունները, գործիքները, կթանները, ան կահ-կարասին, ամբարներում հացահատիկները, մարաքներում խոտն ու դարմանը, աշնան ցանքերն ու հերկերը՝ այսօր բառի իսկական մաքով մուրացկաններ մնալով և ապրելով փախստականներին նպաստող կոմիտեների օգնութեամբ։

Բարեբաղդաբար կոմիտեները բարեհնպաստ ժամին կազմակերպվեցին և օգնութեան հասան, ապա թէ ոչ՝ բոլորն էլ պէտք է սովամահ կոտորվէին։ Այս գիւղացիների մեծագոյն մասը Ալէքսանդրոպոլի, Ախալքալաքի գաւառումն են զետեղված։

Ահա այդ գիւղերը.

1) Նարիմանից (Բաղչալուկի շրջ.) փախել են 725 հոգի յոյն, իրանց քահանայով, դպրոցով, թողնելով ամեն բան աւարառու թաթարներին։ Սրանց վնասը հաշվում է աւելի քան 100,000 ռուբլի։

2) Աբսէնիկից (Կոճորի շրջ.) փախել են 210 հոգի, երկսեռ. յաչշակիչ թիւրքերը—դրացի թէ եկւոր—տարել են 9000 ռ. ապրանք և անասուն։

3) Մէրէնիսից (նոյն շրջան) փախել են երկսեռ 560 հոգի և թշնամուն աւար թողել են 25,000 ռ. արժէքով։

4) Պարտէզից (Բարդուղ) փախել են 720 հ., թիւրք աւարառուները կողոպտել - տարել են 40,000 ռ. ապրանք։

5) Զերմուկից (նոյն շրջ.) փախել են 742 հոգի և աւարի են մատնվել 45,000 ռուբլի։

6) Բանջրուտից (Փանջուրէթ) փախել են 532 հոգի և կողոպտվել են թիւրք հրոսակներից 22,000 ռուբլի։

7) Պասիկից (Նէլսիւնգի շրջանից) փախել են 480 հոգի և կողոպտվել են 18,000 ռ. զումարի։

Այսպէս, միայն Օլթիի գաւառից փախել են 3766 հոգի և կողոպտվել են 260,000 ռ.։

Արդահանի գիւղերից փախել են նոյնպէս բոլոր գիւղացիները մեծամեծ կորուստներով, սառել են, մեռել, սպանվել են և, որ գլխաւորն է, կողոպտվել են հետեւեալ չափերով.—

1) Բաղդադից (Զինջիրբոզի շրջան) փախել են 290 հոգի, որոնցից յափշտակված է 16,000 ռ. ապրանք և մթերք։

2) Սաաքեսից (Շադվանի շրջան) փախել են 550 հոգի, վնասված ու կողոպտված 50,000 ռուբլի։

3) Սիկդիզէմից փախել են 1000 մարդուց աւելի, և վնասված ու կողոպտված է թիւրքերից 95,000 ռուբլի։

4) Դեօրդ-Քիլիսայից 420 հոգու չափ են փախած, 45,000 ռ. կողոպտված։

5) Բէքէրէկից փախել են 956 հոգի, կողոպտվել են աւելի քան 100,000 անասուն, ապրանք և մթերք։

6) Թարսախեվից (Ներքին) փախել են 745 հոգի, կողոպտվել են 36,000 ռ. ապրանք և անասուն։

7) Ֆախրելից (Տիկանի շրջանում) փախել են 420 հոգի և աւելի քան 40,000 ռուբլու կողոպտվել։

8) Խանախից (Ներքին), փախել են աւելի քան 520 հոգի և կողոպտվել են քիւրդերից 40,000 ռուբլուց աւելի։

9) Գիւլբերդից (Համանում շրջան) փախել են աւելի քան 1185 հոգի, կողոպտվել են 345,000 ռ.։

10) Սալատի շրջանից 630 մարդ են փախել, կողոպտված են աւելի քան 65,000 ռ.։

11) Մէրդէնէկից փախել են 360 հոգի, 40,000 ռ. կողոպտված։

12) Միւղարէտից 460 հոգի են փախած, 50.000 ռ. կողոպտված։

13) Թախթաղրանից 560 հոգի են փախած, 60,000 ռ. կողոպտված։

14) Շարաֆից 500 հոգու չափ են փախած, 50,000 ռ. կողոպտված։

15) Քէշարից 450 հոգու չափ են փախած, 40,000 ռ. կողոպտված։

16) Դէմուր-կափուից 380 հոգու չափ են փախած, 40,000 ռ. կողոպտված։

17) Վարզէնխից 560 հոգու չափ են փախած, 70,000 ռ. կողոպտված։

18) Իւշ-Քիլիսայից 280 հոգու չափ են փախած, 30,000 ռ. կողոպտված։

19) Գոմքից 600 հոգու չափ են փախած, 60,000 ռ. կողոպտված։

20) Սամզելէկից 380 հոգու չափ են փախած, 40,000 ռ. կողոպտված։

Ընդամենը փախել են չարաչար վնասներով, ճանապարհին թիւրքերից հալածվելով և մեծամեծ կորուստների ենթարկվելով աւելի քան 9975 երկսեռ հոգի, որոնք կորուստ են ունեցել աւելի քան 1.367,000 ռուբլի։

Սրանք միայն յոյն գիւղացիներն են։ Իսկ հայ գիւղացիների մասին կը ներկայացնեմ նոյնպէս մանրամասն հաշիւ խմբագրութեանդ, երբ տեղեկութիւնները հաւաքեմ ու ամփոփեմ։

Ահա թէ ի՞նչքան ծանր նստեցին Օլթիի և Արդահանի քրիստոնեայ ազգաբնակութիւնից միայն յոյներին Ենվէր-փաշայի առաջնորդած հօրդաները։ Իսկ եթէ հաշվենք այս ժողովրդի անգործունէութեան դատապարտվելը, օրական հասոյթից, անասնապահութեան և գիւղատնտեսութեան օգուտից զրկվելը, այն ժամանակ պէտք է տատապատկել այս գումարը։ Ատրպետ

Օլթի

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

18 փետրվ.

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.— Պաշտօնական։ Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Փետրվարի 16-ի և 17-ի ընթացքում Նէմանի և Վիսլայի միջև գերմանացիք արշաւեցին միայն Օսօվէցի շրջանում. նրանք փորձեցին մօտենալ բերդին, բայց մենք թոյլ չը տուինք։

«Գրոդնայի շրջանում և ընդհանուր զօրաճակատի մնացած մասերում մեր զօրքերը նորից առաջացան։ Մենք գրոհ տալով վերցրինք Դէրժէկ գիւղը Օմուլէվի ձախ ափում. մենք գերի բռնեցինք 10 օֆիցէր, մի քանի հարիւր զինւոր և վերցրինք 2 գնդակացիր։

Վիսլայի ձախ ափում փոփոխութիւն չը կայ։

Կարպատներում, Օնդավայի և Սանի միջև մեր զօրքերը շարունակում են վանել աւստրիական զօրքի յարձակումները։ Գերմանացիք յարձակման դիմեցին Կօզովկայի և Բօժանկի շրջանում, որ նոյնպէս աջողութիւն չունեցաւ։ Վերջին կռւում մեզ աջողվեց ոչնչացնել գերմանական երկու վաշտ։

Արեւելեան Գալիցիայում աւստրիացիք, որոնք պաշտպանում էին Լօմիցի գետանցքները, նոր խոշոր անաջողութիւն ունեցան։ մեր զօրքերը, որոնք կռւով անցել էին այդ գետը, գրաւեցին Կրասնա գիւղը։ Մի ամբողջ օրում գերի բռնեցինք մօտ 6000 հոգու, որոնց թւումն են 64 օֆիցէր. վերցրինք 4 թնդանօթ, 7 գնդակացիր և մեծ քանակութեամբ պատերազմական սայլեր։

Ստանիսլաւովի շրջանում մենք գրավեցինք ջարդեցինք աւստրիական 36-րդ դիվիզիային, որի լազարէթը 6 բժշկի հետ գերի բռնեցինք։

Գրոդնայի մօտ մենք շարունակում ենք ամեն օր գերիներ վերցնել և գնդակացիրներ ձեռք ձգել։ Գերմանացիք միայն աշխատում են կանգնեցնել մեր առաջխաղացումը։ Օսօվէցը գերմանացիք ռմբակոծում են լայնաբերան թնդանօթներով, սակայն ռմբակոծութիւնը ներկայումս թուլացել է։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—«Арм. Вѣстникъ»-ում ասված էր երէկ.

«Անդրվիսլեան շրջանում էական փոփոխութիւն չը կայ։

«Գալիցիայում փետր. 14-ին և 15-ին կռիւները շարունակվեցին։ Մէզո-Լաբորչ-Դուլինոյէ ուղղութեամբ ռազմական գործողութիւնները կրում էին պասիվ բնոյթ, գլխաւորապէս թնդանօթաձգութիւն ու հրացանաձգութիւն էր։ Միայն փետր. 15-ին առաւօտից աւստրիացիների մեծաքանակ ոյժեր ձեռնարկեցին արշաւանքի Սալնիկ-Բեպէիս զօրաճակատում։ Մենք կանգնեցրինք այդ արշաւը։ Մի օրում մենք գերեցինք 1 օֆիցէր և 274 զինւոր։

«Լոյս փետրվարի 16-ի գիշերը աւստրիացիք խոշոր ոյժերով վերսկսեցին յարձակումը Բավայի շրջանում։ Վեց անգամ նրանք խիտ զօրասիւններով յարձակումներ գործեցին, բայց ամեն անգամ ետ էին մղվում հրացանային ու գնդակասիրային կրակով, լցնելով սարալանջերը դիակների կոյտերով։ Խիստ գրոհով մենք գերեցինք 6 օֆիցէր և 481 զինւոր։

«Բալիգօրոդի հարաւային կողմում այդ օրերում յամառ կռիւներ էին։

«Փետրվարի 12-ին աւստրիացիք մի շարք յամառ յարձակումներ գործեցին Սմօլնիկ-Միկուլ շրջակայքում։ Նրանց աջողվեց նոյնիսկ ներս խուժել մեր խրամատների մի մասը, բայց նրանք իսկոյն ցիրուցան եղան մեր հակայարձակումից և դիմեցին փախուստի՝ թողնելով մեր ձեռքում մի օֆիցէր և 454 զինւոր գերի։ Փետրվարի 15-ին միևնոյն շրջանում հակառակորդը մեծ ոյժերով յարձակում գործեց Բօձէվ-Բաբրէի մօտ, բայց ոչ մի տեղ աջողութիւն չունեցաւ։ Կռիւները չափազանց յամառ էին։ Մեր պանծալի գնդերից մէկը երկու անգամ հակայարձակման դիմեց, ետ մղելով աւստրիացիներին սուիններով և պատճառելով նրանց մեծ կորուստներ։ Աւստրիացիք, ստանալով թարմ զօրամասեր մինչև ութ երեկոյ յամառութեամբ շարու-

ԱՇԽԱՐՀԱՅՏՆԻ ԳՈՒՅԺԵՐԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

(Տպագր. Հանր. Գրադ.)

17 փետրվարի

ՊՈՍՏՈՆ.—Հանրապետական Ազգային Կուսակցության Ազգային Գրասենյակի Հանձնաժողովը հրավիրեց Ազգային Ժողովական Ընտրական Ցուցակների Հանձնաժողովի անդամներ Մ. Գասպարյանը, Ս. Գրիգորյանը, Ս. Գրիգորյանը, Ս. Գրիգոր

քական արժէքներով։ Արժէքալից է այն մանաւանդ, երբ դիտում ես հակառակ կողմը և գտնում Վիլհէլմի Գերմանիան կատարելապէս կղզեացած։ Սա ոչ միայն չունի Անգլիայի կամ անգամ Ֆրանսիայի արամադրելի կապիտալների զումարը, այլև չունի ոչ մի կարելիութիւն օրէէ տեղ՝ չէզոք երկիրներում, կնքելու արտաքին փոխառութիւն։ Իսկ իր դաշնակիցներին (Աւստրիային և Թիւրքիային) ստիպված է դեռ ինքը՝ Գերմանիան ֆինանսական օգնութիւն հասցնել։

Ահա կուռ կողմերի այս ծայրայեղորէն հակադրված դրութիւններն են, որոնք ըստ կզբից և եթ ապահով շանսերով հաւանական դարձրին եռապետական համաձայնութեան վերջնական յաղթութիւնը Գերմանիայի դէմ։ Փոյթ չէ, որ Գերմանիան մինչև այսօր էլ (եօթերորդ ամիսը) նուաճած պահեց իր ձեռքին օտար տերրիտորիաներ բոլոր ֆրոնտների վրա։ Որքան երկար է տևում պատերազմը, այնքան աւելի ու աւելի է կրիտիկան դառնում Գերմանիայի դրութիւնը։ Եւ եթէ պատերազմի ընթացքում պրուս-գերմանական կատաբելատիպ միլիտարիզմը յաղթել է իր թշնամիներին, ապա կասկած չը կայ, որ տնտեսական ֆինանսական կրիզիսը—այդ հզօրագոյն գործօնը—վերջնականապէս վանին կը տապալէ Վիլհելմի Գերմանիային։

B. Lucifer

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

—o—

ՑՈՒՑԱԿ

Ա.Գդիժանի Ուսիրատուների

(Ցօդուտ հայ կամաւորների)

(Տես «Մշակ» № 16)

Դ. Տարինցեան, Մ. Խաչատրեան, Դ. Մելումեան և Ս. Մելիք-Մատթէոսեան՝ 30-ական ռուբլի, Դ. Բալայեան և Ս. Դաւթեան՝ 15-ական ռ., Դ. Տէր-Ցարութիւնեան, Հ. Զաղայեան, Մ. Զիլփզարեան, Ս. Մելիք-Գարամզեան, Ա. Արզաբեան, Գ. Բալուլեան, Կ. Օհանեան և Փ. Н. Малинъ 10-ական ռ., Թ. Ասլեան, Ա. Դօլինցեան, Ց. Մալինցեան, Դ. Ղուկասեան, Ա. Զիլիզարեան, Ա. Խանզադեան, Ց. Յովհաննիսեան, Հ. Յովհաննիսեան, Ս. Սիմոնեան, Ա. Սահակեան, Թ. Բէգլարեան, Ա. Ցակօբջանեան և Բ. Մկրտիչեան՝ 5-ական ռ., Գ. Ցարութիւնեան 4 ռ., Ա. Հայրապետեան, Մ. Լալայեան, Հ. Ցարութիւնեան, Ա. Տէր-Բաղդասարեան, Ա. Ղահրամանեան, Հ. Շաքարեան, Մ. Ղուկասեան, Ա. Սարգսեան, Հ. Ղուկասեան, Գ. Իսրայէլեան, Շ. Կափեան, Թ. Մուրադեան և Բ. Ուլբաբայեան՝ 3-ական ռ., Ա. Յովհաննիսեան, Ծ. Զիլիզարեան, Ա. Տաղինցեան, Գ. Մալինցեան, Ա. Քարամեան, Ծ. Սատըղեան, Խ. Երիցեան, Ս. Օհանեան, Ն. Յովակիմեան, Բ. Քարամեան, Ա. Ափեան, Դ. Մանուկեան, Ա. Ցակօբջանեան, Ա. Զիլիզարեան, Ս. Բաղդասարեան, Ա. Բէգլարեան, Դ. Փարսիեան և Ա. Տէր-Ղուկասեան՝ 2-ական ռ., Ա. Միրաքեան զօրիսեցի, Ց. Մալինցեան, Ա. Ալէքսանեան, Մ. Խաչատրեան, Մ. Սատըղեան, Գ. Թիւնիեան, Ց. Օհանեան, Ա. Բօյաբեան, Ս. Շալլեան, Ա. Ամուրեան, Մ. Արզումանեան, Ա. Բաղիրեան, Ա. Աղամեան, Գ. Բօլիեան, Գ. Տոզեան, Ե. Խանդադեան, Գ. Գալստեան, Ա. Պողոսեան, Թ. Դօլինցեան, Գ. Մալինցեան, Դ. Ցարութիւնեան, Ի. Կարակօզեան, Ց. Գաբրիէլեան, Մ. Աթասունցեան, Բ. Ուլվանց, Ա. Գիւրջիեան, Վ. Ստեփանեան, Մ. Շահգալդեան, Ց. Մկրտիչեան, Գ. Պողոսեան, Ս. Հայրապետեան, Ց. Հայրապետեան, Ն. Բաղիրեան, Ա. Սարգսեան, Գ. Հայրապետեան, Գ. Վարդազարեան, Մ. Խաչատրեան և Պ. Հասրաթեան՝ 1-ական ռ., Մ. Օհանջանեան, Ս. Ունանեան և Բ. Աւանէսեան՝ 50-ական կոպ.։ Գումարը 413 ռ. 50 կոպ.։

ԴԱԺԱՆ ՕՐԵՐ

I

Վշտի և տառապանքի դաժան օրեր է ապրում աշխարհը։ Վաղուց է կարմրել երկնակամարը արեան ցոլքերով, վաղուց են հառաչում արիւնաքամ ազգերը երկաթէ բռունցքից. արիւն-արցունքի հովիտ է դառել և մեր դժբաղդ հայրենիքը։ Հուրն ու թուրը յայտարարվել են ազգերի վիճակի միակ կարգադրիչը։ Թնդում են մահացուն ռումբերը, շաչում են մերկացրած սրերը. ոտնահարվել են իրաւունքն ու արդարութիւնը, չեն ճանաչվում բարոյական արժէքները։ Փոթորկված մարդկային կիրքը և բիրտ ընազդը հնձում են բիւրաւոր կեանքեր։

Եւ այս մահաշունչ մրրիկը քրիստոնեայ ասուն է, իր կուլտուրայով պարծեցող գերման ցեղը. աշխարհին տիրապետելու, ազգերին ստրկացնելու տենչով բռնված՝ նա ճգնում է բարբարոսութեամբ գերազանցել հին աշխարհը, ճգնում է ծածանեցնել բընապետութեան արիւնաներկ դրօշը։ Եւ գերման ցեղի այս վայրագութիւնը տեսնելով՝ ակամայ պանում ես մտքով դէպի հին դարերը, ակամայ բացագանչում ես. «Այո, գազանը դեռ չէ յաղթվել մարդու մէջ. նա դեռ ուժեղ է, և ժամանակից կուլտուրան աւելի ևս ուժեղացնում է նրան իր եսական հակումներով, իր մահաբեր գործիքներով։

II

Եւ այս սև օրերին, մարդկութիւնը արտաւորող այս նախատալից ըստէին՝ պարծանքով յիշում ես հայի ալեոր անցեալը, յիշում ես կարմիր Վարդանին և նրա մըրցակից հերոսներին Աւարայրի դաշտում։ Եւ հայութիւնը կատարեց այդ մեծագործութիւնը 15 դար առաջ. նա վաղուց էր ընդունել քրիստոնէութիւնը, վաղուց էր ճաշակել արեմտեան քաղաքակրթութիւնը. նա տարածել էր քրիստոնէական լոյսը հրեան ազգերի մէջ և տուել նրանց գիր ու պրութիւն։ Նա լուսաւորութեան միակ փարոսն էր Առաջաւոր Ասիայում, ունէր մի գրականութիւն, որ արտացոլում էր ժամանակի լաւագոյն իդէալները, ունէր հզօր եկեղեցի, որի մէջ դրսևորվեց հայ հոգու ամբողջ թափն ու փայլը։ Եւ այդ ամբողջ ռուս հասարակութեամբ, կարդացվեցին մի շարք զեկուցումներ Կովկասին և նրա ու Ռուսաստանի փոխադարձ յարաբերութիւններին նուիրված։

Նախագահում էր Պետրօգրադի քաղաքագլուխ կոմս Ի. Ի. Տօլստոյ, իսկ զեկուցանողներն էին՝ Ռոդիչևը, Միլիւկովը, պրոֆ. Սպերանսկին, պրիվ.-դոց. Դերժավինը և Վ. Գիպպիուսը։

«Մեր ժամանակը,—այսպէս սկսեց իր զեկուցումը Ռոդիչևը,—իր ահեղ ու վշտալի դէպքերով՝ երկար կապրի մարդկանց յուշերում, նա պիտի երկար ապրի ոչ միայն նրա համար, որ պատմութեան աղէտաւոր ու մեծ մօմենտներից մէկն է, այլ և նրա համար, որ մեր ժամանակի դէպքերը բանալու են պատմութեան մի նոր շրջան։ Մեր սիրտն այսօր լարված է, մեր կեանքը լի է անթիւ ցաւերով ու տանջանքներով, սակայն այսօրվայ հսկայական դէպքերը ամենից շատ վէրք ու աղէտ հասցրին մեր ընդարձակ հայրենիքի այն մասերին, որոնք սահմանակից են Թշնամի պետութիւններին՝ այսինքն Լեհաստանին և Կովկասին։

«Լեհաստանի մասին շատ է խօսվել և խօսվում է, բայց չէ՞ որ և Կովկասում, մեր հարաւային սահմանում, կռուում և տանջվում է թէև արիւնով ոչ հարազատ, բայց իր հաւատով ու յոյսով մեզ նոյնքան հարազատ մի ժողովուրդ։ Դէպի այդ երկիրը, որ սովորաբար «Ռուսաստանի դռներ» են կոչում, մենք պէտք է դնանք մեր պարտականութիւնը։

«Մենք հին պարտապանն ենք այդ երկրի։

«Կովկասի ժողովուրդները պէտք է յուսան և հաւատան իրանց ազգային ձգտումների իրականացմանը մօտիկ ապագայում, որը, մենք հաւատում ենք, բացվելու է ռուս զօրքի փայլուն յաղթութեամբ։ Մենք պէտք է փոխենք հիմնովին մեր վերաբերմունքը դէպի Կովկասը, որովհետև փոխվում է հիմնովին մեր պետականութեան ամբողջ էութիւնը։ Մենք պէտք է հնարաւորութիւն տանք վերջապէս Կովկասի ժողովուրդներին ազատ զարգանալու իրաւունքի հավասար։ Երբ ռուս մարդը գնում է Կովկաս, այնտեղի չքնաղ բնութիւնը յիշեցնում է նրան մի այլ երկիր՝ Շվեյցարիան։ Սակայն որքան աւելի անողորմ է եղել պատմութիւնը դէպի Կովկասը առաջինի հետ համեմատած։ Բայց այստեղ, դեռ այն ժամանակ, երբ Ռուսաստանը ցեղերի անձև մի կուտակում էր ներկայացնում, եղել է գրականութիւն, կուլտուրա, մտաւոր ու հոգեկան հարուստ կեանք։ Ռուսաստանի 100-ամեայ տիրապետութիւնը դժբաղդաբար շատ քիչ է նպաստել կովկասեան ազգերի կուլտուրական և տնտեսական առաջընթացին։

«Այդ երկիրը—մի ժամանակ հարուստ ու ճոխ—այսօր ահագին ճիգեր է թափում յանուն կուլտուրական վերածնութեան։ Բայց ինչ ենք տուել մենք նրան։ Ծանր պարք ունենք մենք և պէտք է տանք այդ պարքը չքնաղ Կովկասին։

«Այնտեղ ազգային գիտակցութիւնը, չը նայած ամենանպաստ պայմաններին, հասել է արդէն սեփական շահերի և կարիքների ըմբռնման աստիճանին և հրամայաբար պահանջում է կուլտուրա, լուսաւորութիւն։

«Մինչդեռ լուսաւորութեան կարիքն ու պէտքը, որ կենտրոնական Ռուսաստանի համար ոչ օրի կողմից չի ժխտվում, Կովկասի համար մինչև այժմ դեռ արգելված մի պտուղ է մնում։ Կովկասում ազգարնակութիւնը հնար չունի իրաւաղուրկ ու անկուլտուր մակարդակից վեր բարձրանալու. նա հաղիւ, և այն՝ ահռելի ճիգերով, բարձրացել է միայն այն աստիճանին, որից ցածր անհատը ազգային չէ, այսինքն անկուլտուրական է։

«Բնական է դա, որովհետև այնտեղ դատաւորը ռուս մարդն է, որ լեզու չը գիտէ, չի հասկանում ժողովրդին և բնականաբար դատարանը չի վայելում այն յարգը, որ պիտի վայելէր։ Տուէք Կովկասին ժողովրդին հասկացող, նրա լեզուով խօսող դատարան, և չի ծաղկի այնտեղ աւազակութիւնը և յարգանք կը վայելէ դատարանը։

«Կովկասը մնտեսապէս անցողական դրութեան մէջ է գտնվում։ Բայքայվում է հին ֆէօդալական կարգը և ծագում նորը։ Ռուս օրէնսդրութիւնը պիտի լիկվիդացիայի ենթարկէ այդ հինը և հաստատէ նորը, որի մէջ պէտք է հնարաւորութիւն ստեղծվի անհատի ազատ զարգացման համար։ Մենք պարտաւոր ենք տնտեսական զարգացման նիւթական հիմքերը զարգացնելու Կովկասում, և նա կը վառվի այն ժամանակ շքեղ ու նոր մի փայլով։ Բայց ամենից առաջ մենք պէտք է մտածենք Կովկասի լուսաւորութեան մասին։ Եթէ իրաւ որ վերածնվում է մեր հայրենիքը, ապա այդ վերածնութիւնը պիտի սկսվի բարձրագոյն կրթութեան վերածնութեամբ։ Ազատութեան և իրաւունքի հետ միասին Կովկասին պէտք է տանք մենք այն գիտութեան տաճարը, որ վաղուց ի վեր այդ գեղեցիկ երկրի բոլոր զաւակների բաղձանքների առարկան է։ Պէտք է լինի վերջապէս Կովկասի համալսարան։ Առհասարակ մեզանում կայ մի նախապաշարմունք, և այն՝ չար նախապաշարմունք, դէպի համալսարանը։ Պէտք է վերանայ այդ նախապաշարմունքը, և Կովկասը պէտք է ունենայ իր համալսարանը Թիֆլիսում։ Մենք ամեն ինչ արել ենք Կովկասի ազգերը Ռուսաստանից անջատելու համար, բայց ոչ մի օրէ չը կարողացաւ անջատել նրանց. այսօր մենք ականատես ենք միութեան և համերաշխութեան մի պայծառ ապացոյցի, որ տուեց Կովկասեան ազգարնակութիւնը Ռուսաստանին։ Սակայն, որքան աւելի հաստատուն ու անքակտելի կը լիներ այդ կապը, եթէ այլ կերպ վերաբերվէինք մենք դէպի Կովկասը։ Բայց Կովկասը պիտի ունենայ ոչ միայն իր համալսարանը, այլ և իր մէջին և ժողովրդական դպրոցը։ Մի ժողովուրդ, որի զաւակներն սկզբից իսկ օտար լեզուով են ուսանում, դատապարտված է երկարատև անշարժութեան և յետամնացութեան։ Երևակայեցէք մի բօպէ, որ Մոսկվայի նահանգում մեր երեխաները մի օտար լեզուով են գրել-կարդալ սովորում...

«Անդրադիտութեան համատարած իշխանութիւնը միանգամայն ապահովված կը լինէր այդ դէպքում։ Վնասակար ուտոպիա է՝ մտածել, որ կարելի է դիմազուրկ դարձնել այդ մարդկանց, Կովկասի ժողովուրդներին։

«Մի ժողովուրդ, որ Վ դարում գրված Աւետարան է կարդում, իրաւունք ունի պահանջելու որ իրան ուսում տան իր մայրենի լեզուով։ Ուսուցէք նրանց իրանց մայրենի լեզուով և մի վախենաք, որ նրանք ապերախտ ու անշնորհակալ կը լինեն։ Եւ նրանք այն ժամանակ կը հասկանան ձեզ, և նրանց կապը ընդհանուր հայրենիքի հետ անխզելի կը լինի, երբ կընդունէք նրանց մայրենի լեզուի իրաւունքները։

«Սակայն ծվ պիտի կազմակերպէ ժողովրդական լուսաւորութիւնը։ Կենտրօնական վարչութիւնը չէ կարող անել այդ, դա տեղական հասարակական օյժերի գործն է։ Ինչպէս պատմութիւնը ցոյց տուեց, եկեղեցին, որ մասամբ անում էր այդ, չէ կարող բաւարար կերպով առաջ տանել այդ գործը։

«Չը պէտք է ուրուականներից վախենալ և նախապաշարմունքին հպատակվել. պէտք է ինքնավարութիւն տալ, պէտք է մեր հզօր դաշնակցի՝ Անգլիայի օրինակը միշտ աչքի առաջ ունենալ։

«Անգլիան չէ վախենում այդ ինքնավարութեան ուրուականներից։ Բայց կան առարկողներ, որ ինքնավարութիւնը կը վառէ տարբեր ազգերի թշնամութիւն ու ատելութիւն։ Բայց չէ՞ որ մինչև այժմ ինքնավարութիւն չը կար և այժմ չը կայ, իսկ այդ թշնամութիւնը կար և կայ։ Երբ ինքնավարութիւնը հիմնված չի լինի ցեղային իրաւունքի վրա, պէտք չի լինի թշնամութիւնից վախենալու։ Չի լինի այդ թշնամութիւնն ու ատելութիւնը, երբ հիմնական օրէնքը հաւասարութիւնը կը լինի։ Ընդհանուր իրաւական կարգերում՝ ազատութեան եղբայրութեան և հաւասարութեան հիմքերի վրա հաստատված՝ տեղ չի լինի այդ թշնամութեան և ատելութեան։

«Այսպէսով,—վերջացրեց իր խօսքը Ռոդիչևը, երբ կազմակերպված կը լինի Կովկասում դատարան, լուսաւորութիւն և ինքնավարութիւն, ամեն մի կովկասցի, որ ազգին ու ցեղին էլ պատկանի նա, հպարտութեամբ կասէ, որ նա քաղաքացի է մեծ Ռուսաստանի։ Աշխատեցէք եռանդով ու սիրով այդ ազնիւ նպատակի համար, և շնորհակալ կը լինի ձեզնից դրա համար ռուս ժողովուրդը, շնորհակալ կը լինի և վերածնված ու չքնաղ Կովկասը»։

Հասարակութիւնը երկարատև ու բուռն ծափահարութիւններով ընդունեց Ռոդիչևի ճառը։

Երկրորդ զեկուցանողը Միլիւկովն էր, որ խօսեց «Հայ փախստականները» թեմայով, բայց իր ճառի ընթացքում մի քանի անգամ դարձաւ ընդհանուր հայութեան, թիւրքահայոց հարցին և ռուս-հայկական յարաբերութիւնների խնդրին։

Ներկայ պատմական անցքերը շատ խընդիրներ առաջադրեցին, որոնք պիտի լուծվեն պատերազմից յետոյ, բայց կայ մի խնդիր, որի լուծումը անյետաձգելի է, որին պէտք է ձեռնամուխ լինենք անմիջապէս, այժմ իսկ. դա հայ փախստականներին օգնելու հարցն է։

«Չը նայած անթիւ ու ահեղ արհաւիրքներին, կոտորածներին, աղէտներին՝ հայ ժողովրդի սրտում կենդանի է մնացել իր փրկութեան պայծառ հաւատը։ Կայ մի լեզուն, որ յաւերժացրել է հայ պօէտ Թումանեանը. ըստ այդ լեգէնդի՝ Արագածի վրա վառվում է մի անշէջ կանթեղ, «Լուսաւորչի կանթեղը», որ պահապան է ու փրկութեան փարոս հայ ժողովրդի համար։ (Կարդում է լեգէնդի թարգմանութիւնը)։ Եւ ամեն անգամ հայ ժողովրդի աչքը պարզված է այդ պայծառ փարոսին, այդ լուսեղէն կանթեղին, որ վառվում է Արագածի վրա։ Այդպէս, նոյն ձևով պարզված է հայութեան սիրտը դէպի Ռուսաստան։ Այստեղից է սպասում նա փրկութիւն ու եղբայրական օգնութիւն։ Այդպէս է եղել միշտ բոլոր պատերազմների ժամանակ։ Այդպէս է եղել կոտորածների և աղէտների ժամանակ։ Հայութիւնը միշտ պարզված է դէպի Ռուսաստան»։

Ապա Միլիւկովը անցնում է թիւրքահայերի կեանքին, որից մի շարք պատկերներ է տալիս արտառուչ ու ազդու։

Անցնելով հայ փախստականների դրութեան, նկարագրելով նրանց տրագիկ վիճակը, նրանց խոր ու անբուժելի վիշտը, Միլիւկովը ասում է. «Չը մոռանանք, որ դրա պատճառը հայերի դէպի Ռուսաստան ունեցած հակակրանքն է, նրանց մեր զօրքին ցոյց տուած սրտաբաց ընդունելութիւնն է, և չը մոռանանք մեր ծանր պարքը հայ ժողովրդի առջև։ Տեղական կազմակերպութիւնները ամեն ճիգ գործ են դնում հայ փախստականներին օգնելու, բայց աղէտը մեծ է, և նրանց ուժերը թոյլ, այդ աղէտահարներին բաւարարութիւն տալու։

«Պէտք է մենք օգնութեան գանք հայութեան—կոչ է անում Միլիւկովը,—այն հայութեան, որ աներեր ու աներկբայ պարզել է մեզ Ռուսաստանին իր սիրտը, իր հաւատն ու յոյսը։

«Չը պիտի խաբվեն նրա այդ յոյսերը և հաւատը. մենք պարտաւոր ենք սրտանց վերաբերվելու դէպի տանջվող հայութիւնը։ Պէտք է հաւատանք ու կամենանք, որ ազատագրվի վերջապէս հայ ժողովուրդը ստանալով այն, ինչ իր ազգային բաղձանքն է, այսինքն իր ազգային աւտոնոմիան»*)։

Միլիւկովի ճառում կային մի շարք կենդանի նկարագրութիւններ ու փաստացի տեղեկութիւններ, բայց ես դրանց վրա կանգ չեմ առնում, քանի որ հայ ընթերցողին յայտնի են դրանք։

Ընդհանրապէս ճառը լի էր ջերմ համակրութեամբ դէպի հայութիւնը և ապաւորութիւն գործեց հասարակութեան վրա, որը վարձատրեց Միլիւկովին բուռն ծափահարութիւններով։

Միլիւկովից յետոյ խօսեց պրոֆ. Սպերանսկին։ Նրա ճառը նուիրված էր «Լօրիս-Մելիքեանի յիշատակին»։ Այդ ճառը մի ջերմ դրուատանք էր Լօրիս-Մելիքեանի քաղաքական-պետական գործունէութեան և նրա անձի։ Սպերանսկին ներկայացրեց Լօրիս-Մելիքեանին իբրև մի շիտակ, ազնիւ անկաշառ քաղաքական գործչի, որ չը նայած իր հայ ծագման, սրտանց նուիրված է եղել ընդհանուր հայրենիք Ռուսաստանին և իր բոլոր օյժերն ու աշխատանքը նուիրել է նրան։ Իբրև անձնաւորութիւն, անհատ, Լօրիս-Մելիքեանը մի արտասովոր մարդ է ներկայանում Սպերանսկիին, բարոյական բարձր գծերով օժտված մի մարդ, մի քաջարի զինուորական, որի երախտիքը մեծ է Ռուսաստանի առաջ։ Ընդհանուր ու ցայտուն գծերով ընդարձակ ճառախօսը Լօրիս Մելիքեանի կեանքը և անձը՝ շեշտելով նրա բարեմասնութիւնները։ Կանգ առաւ նրա և Նեկրասովի բարեկամութեան վրա, յիշատակեց ինչպէս առաջին մինիստր և Ալէքսանդր II Կայսեր բարեկամ լինելով հանդերձ նա էնս գիշերին ընդունեց այն ժամանակ գրեթէ բոլորովին անյայտ մի ռուս գրող՝ Դարշինին, որպէսզի մեղմութեամբ, հայրաբար վերաբերվեց դէպի խելագարութեան սահմաններում գտնվող ռուս գրողը և այլն։

Պրիվատ-դոցենտ Դերժավինը, որ մի ժամանակ, կարծեմ, Թիֆլիսի գիմնազիաներից մէկում ուսուցիչ է եղել, խօսեց «Կովկասի կրթական կարիքների մասին»։

Մի շարք փաստացի տեղեկութիւններով նա մատնանշեց կովկասեան ազգերի ձգտումը դէպի կուլտուրան, նրա պատրաստակամութիւնը ամեն զոհողութեան, և շեշտեց դէպի Կովկասը աւելի ուշադիր ու բարեացակամ վերաբերմունք մշակելու կարօտութիւնը։

Հետևեալ զեկուցումը, որ պիտի կարդար Վ. Գիպպիուսը «Կովկասի հմայքը օսմանոիզմի շրջանում» թեմայով, չը կայացաւ. վերջում ցոյց տուին մոգական լապտերով Կովկասեան բնութեան և կենցաղի մի շարք տեսարաններ, որ սակայն չէր կարելի աշող համարել։ Երեկոյթի կարգադրիչը Կովկասցի լինելով (Դօլիձէ), կարող էր աւելի բազմակողմանի նիւթ ներկայացնել հասարակութեանը, չը բաւականանալով պատկերների այն անսիստեմ ու անկանոն ցուցադրութեամբ, որ տեղի ունէր այս երեկոյ։ Պատկերների մեծ մասը վերցված էր Հիւսիսային Կովկասի և Ռաղմավերական ճանապարհի տեսարաններից, որոնք բաւական ծանօթ են ռուս հասարակութեան։ Ի միջի այլոց, յայտնի չէ ինչու. Էջմիածին «անուան տակ ցոյց տուին մի պատկեր», որ չը գիտեմ ռուսական մատուռ էր, թէ ինչ, յամենայն դէպս Էջմիածինը չէր...

Ընդհանուր առմամբ երեկոյթը հետաքրքրական էր և ապաւորիչ։ Պէտք է ցանկալ, որ աւելի յաճախ և բազմակողմանի կերպով խօսվէր մեր մասին ռուս հասարակութեան առջև, որը անտարակոյս հետաքրքրվում է մեզանով. դրան ապացոյց կարող է ծառայել այն, որ, ինչպէս նամակիս սկզբում ասացի, դահլիճը ծայրէ ի ծայր լեքն էր գլխաւորապէս ռուս հասարակութեամբ։

Վ. Տ.

ՄԱՄՈՒԼԻ ՕՐԸ

—

Ինչպէս յայտնի է, փետրվարի 9-ին, Մոսկվայում, բոլոր թերթերի փոխարէն լոյս տեսաւ միայն մի օրեայ մի թերթ «День Печати» անունով։ Դրանից ստացված արդիւնքը յատկացվելու է վիրաւոր զօրականների և պատերազմի միւս զոհերի օգտին։

«День Печати»-ն Մոսկվայի մամուլի բոլոր աշխատաւորների՝ ժուրնալիստների և հրատարակիչների գործն է։ Ստացված համարը լաւ տպաւորութիւն է թողնում. նա

*) Միլիւկովի վերջին խօսքերը շատերին չի դուրեցրին և ոմանք այդ lapsus linguae համարեցին, որովհետև նա, ինչպէս յայտնի է, «անդիկոսական» կողմնակից է։ Գուցէ այլ իմաստ ունեն նրա բերանում այդ «ազգային աւտոնոմիա» բառերը... Վ. Տ.

կազմված է 10 երեսից, մեծ դիրքով և բազմաթիւ յայտարարութիւններով։

Թերթի առաջին տեղում զետեղված է իշխան Տրուբէցկոյի յօդուածը, որը նուիրված է Մոսկվայի մամուլի ընդհանուր լրագրին։ Այնուհետև տպված են Լ. Անդրէեվի, Ս. Ելպատեվսկիի, Վ. Բրիւսովի, Ի. Տօլստոյի յօդուածները, Միխայլովսկիի, Օպլինի և Շուլգինի պատերազմական տեսութիւնները։ Կան բազմաթիւ հեռագիրներ, լրագրական սովորական բաժիններ։ Զետեղված է հեռաքրքրական և ընդարձակ անկիտա պատերազմի և նրա նշանակութեան մասին։ Անկիտային մասնակցել են գրողներ, դերասաններ, բանաստեղծներ, նկարիչներ, պրոֆեսորներ, հասարակական գործիչներ և այլն։

Երդուեալ-հաւատարմատար Օ. Օ. Գրուզենբէրգ այն կարծիքն է յայտնում, որ պէտք է յաղթել ոչ թէ գերմանական շովինիզմը կոտրելու համար, այլ նրա համար, որպէս զի մեզ թանգագին և մերձաւոր միլիոնաւորները, որ արթնացել և գիտակցում են իրենց ժողովրդական արժանաւորութիւնը, չը կրեն պարտութեան ծանը, անտանելի վիրաւորանքը։ Նա աւելացնում է. եթէ գերմանական զօրքը ռուսական հողը չը բերէր ինքնահաւան Վիլհելմը, այլ առաւածային Գեոթէն, ով կը մտածէր ջախջախել նրա հանճարեղ գլուխը։

Ա. Կ. Զիվելեգեանը կանգ է առնում հայոց հարցի վրա և ասում է.

«Այն ժողովուրդների թւում, որոնց մէջ պատերազմը յայտեր է արթնացրել այս կամ այն քաղաքական ինքնավարութեան նկատմամբ, գտնվում է և հայ ժողովուրդը կամ, ճիշդը, հայ ժողովրդի մեծամասնութիւնը, որ ապրում է Թիւրքիայում։ Ռուսահայերը, որ իրանց բաղդը կապել են Ռուսաստանի հետ, ոչ մի տրտունջ չունեն աւտօնօմ գոյութեան։ Ռուսահայերը աշխատում են միայն այն մասին, որ նրանց թիւրքահայ եղբայրները հնարաւորութիւն ձեռք բերեն մարդավարի ապրելու համար, և չը գտնվեն բռնութեան, կողոպուտի, սպանութեան մըշտական սպառնալիքի ներքոյ։ Դրա միջոցը հանդիսանում է Թիւրքիայի քաղաքական կացութեան հիմնական բարեփոխութիւնը։

Թիւրքահայերը աւտօնօմ գոյութիւն ցանկանում են Անատոլիայի այն շրջանների (դրանց մէջ առած և Կիլիկիան) համար, որտեղ հայերը մեծամասնութիւն են կազմում. և այդ ցանկութիւնը պէտք է օրինաւոր ճանաչվի այն ժողովրդի կողմից, որը շատ դարեր, պատմական ծանր պայմանների մէջ, Առաջաւոր Ասիայում պահել է քրիստոնէութեան կուլտուրայի դրօշակը և թոյլ չէ տուել, որ նա մի ակնթարթ անգամ ընկնի, որը և այժմ հանդիսանում է այն շրջանների մտաւորական կուլտուրայի ղեկավարը, ուր ապրում են հայերը։ Հայ ժողովուրդը սպասում է, որ Ռուսաստանը կնքամայրը կը լինի Առաջաւոր Ասիայում նոր, ինքն իրան որոշող մարմնի, որ ապագայում էլ լինի նրա հովանաւորը։ Հաւատը դէպի Ռուսաստանը կայանում է նրանում, որ Թիւրքաց Հայաստանի աւտօնոմիան հաւասարապէս համապատասխանում է ռուսական պետութեան ինչպէս մտաւորական, նոյնպէս և ռազմական շահերին, այնպէս և ռուս ժողովրդի քաղաքական իդէալներին։

«Ներկայումս ռուսահայերի մէջ տիրող տրամադրութիւնը՝ իրանց թիւրքահայ եղբայրների համար աւտօնոմիա նուաճելու ձգտումն է։ Նրանք այդ ձգտման համար զոհ են բերում և իրանց կամաւորների կեանքը և նիւթական հսկայական միջոցներ։ Եթէ ինձ չէ խաբում մօմենտի ընդհանուր զգահատութիւնը, պատերազմի հետևանքներից մէկը լինելու է հայ ժողովրդի ազգային ակնկալութեան իրագործումը։»

Երդ.-հաւատ. Ա. Գ. Լեղնիցկի, լեհ, խօսում է ռուսների և լեհերի յարաբերութիւնների մասին։

«Արիւնը և արցունքը հոսեց ծովի չափ, և միայն այժմ պարզօրէն որոշվեց ռուսների գիտակցութեան առաջ ընդհանուր վտանգը և մեզ համար և ձեզ համար։ Փոխադարձ յանցանքները զսում և փրկութիւն են բերում ժողովուրդներին։ Ուրեմն կը բերեն նրանք և ընդհանուր նուաճում։ Յաղթութեան բարիքը ոչ միայն երկաթն է, այլ և ոգին և մեզ համար և ձեզ համար։ Թող ուրեմն ամրապնդվի և աճի բնական և արիւնակից դաշնակցութիւնը աշխարհի ապատառաջաւոր դեմոկրատիայի դաշնակցութեան մէջ, որի այս մեծ պատերազմին յայտարարած լօզունգն է՝ թոյլերի պաշտպանութիւնը ուժեղների առաջ, իրաւունքի յաղթանակը ոյժի վրա։»

Ս. Ա. Կօտլարեվսկի խօսում է այն բարոյական արժէքների մասին, որ ձեռք է բերել Ռուսաստանը հէնց այժմ պատերազմի ժամանակ։ Մատնանշելով նիւթական հնարաւոր նուաճումները, նա ասում է.

«Այս պատերազմը ցոյց տուեց Ռուսաստանի ամբողջական դէմքը. նա ամրապնդեց ազնիւ հաւատը նրա ապագայի, միաժամանակ պարտելով ինքնահաւան նացիոնալիզմը։ Նա ցոյց տուեց ոչ միայն զօրքի և ժողովրդի միջև եղած արենակցական կապը, այլ նա զօրքի մէջ մարմնացրեց ժողովրդի ոգին։ Ամեն լաւագոյն բան, ինչ որ կայ մարդու հոգու մէջ, և որը ծածկվում է առօրեայ կեանքի պրօզայով, բացվեց աղէտի և աւերի ժամանակ։ Կարելի է արդեօք կարծել, վաղանցուկ որ այդ նուաճումները կանցնեն, որպէս ապրումներ, որ նրանք անջնջելի կերպով չեն գրված ժողովրդի հոգևոր կեանքի գրաւոր գրքում։»

Պատերազմի մասին խօսողները ամենքն էլ զուարթ և խորին հաւատով լի խօսքեր ու կարծիքներ են յայտնում յօգուտ Ռուսաստանի յաղթանակի։

ՀԱՅ ՎԻՐԱՒՈՐ ՁԻՆԻՈՐՆԵՐԸ ՊԵՏՐՕԳՐԱԴՈՒՄ

1) Գաբրիէլեան Յովս., Գանձակի նահ., 2) Գրիգորեան Խաչ., Երևանի նահ., 3) Գաբրիէլեան Սիմ., Գանձ. նահ. Առաքել գիւղից, 4) Գրիգորեան Սարգիս, Երևանի նահ., 5) Գրիգորեան Բագ. Աւ., Ալէքսանդրօպոլի գաւ. Հաշի-Նազար գիւղացի, 6) Գլեղչեան Դաւիթ, Գանձ. նահ. Պանիար գիւղից, 7) Գրիգորեան Աբր. Մկրտ., Գանձակի գաւ. Զօվդաբ գիւղից, 8) Գիրաւնեան Միք. Գր., Գանձակի նահ. Կօվալիովկա գիւղից, 9) Գալստեան Իսրայէլ Բագ., Հին-Նախիջ. գաւ. Բօղալօ գիւղից, 10) Գաբրիէլեան Գաբ., Գանձակի նահ. Թազաշէն գիւղից, 11) Գէորգեան Թով., Զանգեզ. գաւ. Քարահունջ գիւղից, 12) Գասպարեան Յով., Գանձակի նահ. Ղարագինեան գաւ. Կամրակուզ գիւղից, 13) Գրիգորեան Գր. Խաչ., Շուշու գաւ. Շնաթուր գիւղից, 14) Գրիգորեան Աբր., Հին Նախիջ. գաւ., 15) Գասպարեան Գր., Հին-Նախիջ. գաւ. Հալալու գիւղից, 16) Գրիգորեան Աբր., Երևանի նահ., 17) Գրիգորեան Ա., Երևանի նահ. Գերակուլախ գիւղից, 18) Գրիգորեան Գր., Շուշու գաւ., 19) Գրիգորեան Լ., Երևանի նահ. Այնարաս գիւղից, 20) Դամուրչեան Գր., Գանձակի նահ., 21) Դօվլաթբէկեան Բագ., Գանձակի նահ. Աղդաշ գիւղից, 22) Դալլաք Աղա, Շուշի քաղ., 23) Դանիէլեան Նիկ., Գանձակի նահ. Գիւլաթաղ գիւղից, 24) Դաւթեան Եղ., Գանձ. նահ., 25) Դանիէլեան Սարգ., Գանձ. նահ., 26) Կարապետեան Պարսն Մն., Հին-Նախիջ. գաւ. Ղօրադիր գիւղից, 27) Կարգամանեան Կոստանդինոս, Գանձակի նահ.։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

✦ Երէկ զինուորական տաճարում, Ռուսաստանի ճորտութիւնը վերացնելու տարեդարձին, Պիտերիմ արքեպիսկոպոսը կատարեց գոհարանական մաղթանք և Ազատարար-Թագաւորին «յաւերժ յիշատակ» հռչակելով։

✦ Այսօր, ուրբաթ, Գրական-Գեղագիտական Սալոնի հերթական jour fixe-ին Բ. Իշխանեանը կը դասախօսէ «Համաշխարհային պատերազմը և ազգային հարցը, մասնաւորապէս հայկական հարցը» հետևեալ բովանդակութեամբ. Արդի համաշխարհային պատերազմի բնորոշումը։ — Պատերազմի էութիւնը որպէս պատմա-հասարակական երևոյթ։—Մեծ պատերազմը և մանր ժողովուրդները Եւրոպայում։—Ազգային հարցի դրութիւնը մինչև պատերազմը։—Ազգային պրօբլեմի աջող լուծման դրական հետևանքները Եւրոպայում եռապետական համաձայնութեան յաղթութեան դէպքում։—Հայկական հարցի դիւանագիտական ընթացքը անցեալում և ներկայում։—Հայկական հարցի լուծումը համաշխարհային խնդիրների ընդհանուր կապակցութեան մէջ։ Սկիզբն է երեկ. ժամը 9-ին։

✦ Ցիշեցնում ենք, որ այսօր Ժողովրանի բեմի վրա լինելու է ներկայացում, որը կազմակերպել է դերասան Գէդէօն Միրաղանը։ Ի նկատի ունենալով, որ եկամուտի 20%-ը յատկացվելու է յօգուտ գաղթականների, յոյս ունենք, որ կազմակերպողի սպառելիքը կը պակվի աջողութեամբ և ժողովարանի դահլիճը լիքը կը լինի։

✦ Վերադարձաւ իր ճանապարհորդութիւնից նահանգապետ Ի. Մ. Սարախօվսկի։

✦ Ցունաց հիւպատոսը այցելեց Կ. Հ. Բ. Ընկ. և շնորհակալութիւն յայտնեց Ընկ. նախագահին յոյն փախստականներին օգնութիւն ցոյց տալու համար։

✦ Կովկասեան բանակի զօրքերի կարիքների համար փետրվարի 28-ին կայանալու է «սապոնի օր»։

✦ Պետրօգրադից Զ. Սինեագինա-Գալանօվա քաղաքացուհի Ալ. Խատիսեանի անունով փոխադրել է 1000 ր.՝ Զուլֆայից փախածների կարիքների համար։

✦ Կարմիր Խաչի ընկ. Պետրօգրադից Կովկասի զօրականների համար ուղարկել է 500,000 պապիրոս։

✦ Քաղ. լաղարէթների և Կովկասի քաղաքների միութեան հիւանդանոցների ծառայողները միջնորդութիւն են յարուցել, որ իրանց ռոճիկները աւելացվի և իրանցից մի քանիսին բնակարան արվի լաղարէթներին կից։

✦ Բծաւոր տիֆից Կարսում վախճանվել և Թիֆլիս է բերվել գթութեան քոյր Ս. Սուխորուկովան։

✦ Պատերազմից վնասվածներին օգնող հայկական կենտրոնական կոմիտէը Բօրժոմ է ուղարկել 400 պուդ տաք իրեր փախստականների համար։

✦ Կովկասի զինուորական շրջանի զինուորա-սանիտարական վերատեսուչը յայտնել է Կովկասի քաղաքների միութեան լիազօրին, որ Վլադիկավկազի երկաթուղագծի Բէսլան կայարանում բացված է վարակված հիւանդների առանձնացնելու կայան 200 մահճակալով։ Բացի այդ բացվելու է 1200 մահճակալով մի ուրիշ կայան, որտեղ տեսակների են բաժանելու հիւանդներին։

✦ Աստրի փախստականներից 600 հոգի երէկ գնացին Հիւսիսային Կովկասի քաղաքները աշխատանք գտնելու։

✦ Կիրակի, ամսոյս 22-ին, երեկ. ժամը 8-ին, տեղի կունենայ Թիֆլիսի հայ կաթոլիկների ծխական ընդհանուր ժողովը կաթոլիկաց առաջնորդարանի մէջ՝ հոգաբարձական նոր կազմի ընտրութեան և 1914 թ. հաշիւների քննութեան համար։ Սա երրորդ ժողովն է, որ օրինական է համարվելու։

✦ Տաք և արևոտ եղանակների պատճառով Կուր գետը սկսել է հեղեղուել։

— ԵՐԵՎԱՆ

✦ Կովկասի սահմաններից փախած գաղթականներին առանց ազգային խտրութեան օգնող Բագուի կոմիտէը որոշել է կոմիտէի միջոցները աւելացնելու համար հրատարակել «Փախստական» անունով միօրեայ թերթ։ Թերթը լոյս է տեսնելու կիրակի, փետր. 22-ին, «Кавказскій Телеграфъ»-ի փոխարէն, որի հրատարակիչները սիրալիր զիջել են կոմիտէին։

✦ Աշտարակից մեզ գրում են փետր. 12-ից. «Գաղթականների հոսանքը մեզ մօտ վերջացած կարելի է համարել. նրանք տեղաւորված են շատ աջող։ Մեզ մօտ արդէն գարուն է»։

✦ Նոր-Նախիջեւանից մեզ գրում են, որ փախստականներին օգնող տեղական կոմիտէը, որ կազմված է տեղական եկեղեցական Աղքատախնամ Ընկերութեան ձեռներեցութեամբ, սկզբից մինչ այսօր խնամում է 500 հոգու. հոգ. չափ փախստականների և մինչև այսօր ծախսվել է մօտ 2000 ռուբլի։ Կոմիտէը հոգացել է նրանց համար բնակարաններ, հանդերձեղէն, ուտելիք և շատերի համար գործ։ Նրանցից 14 հոգու համար բացված է կօշկակարական արհեստանոց։

Շատերի բաղձանքն է՝ խաղաղութիւն լինելուց յետոյ վերադառնալ իրանց հայրենիք, իսկ մի քանիսն էլ երևի կը գերադասեն մնալ այստեղ։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Сборникъ Дипломатическихъ Документовъ. Реформы въ Арменіи 26 ноября 1912 г.—10 мая 1914 года. Изд. Министерства Иностр. Дѣлъ, Петроградъ, 1915 г.

(Ժողովածու Դիպլոմատիական Դոկումենտների։ Բէֆորմները Հայաստանում։ 26 նոյեմբեր 1912 թ. սկսեալ ց 10 մայիս 1914 թ.)։

III

Ութերորդ դոկումենտը դեսպան Գիրսի գրած նամակն է արտաքին գործերի մինիստր Սազոնովին, 1912 թ. դեկտեմբերի 17-ին։ Նա յայտնում է, թէ հայկական հարցը շարունակում է սաստիկ յուզել Բ. Դուռը, որ ձեռաց թիել է հայկական նահանգների համար բէֆորմների մի ծրագիր, որի բնագիրը չէ հաղորդվել սակայն հայոց պատրիարքին, այլ միայն ներքին գործերի մինիստրը ընդհանուր գծերով հաղորդել է Խան Ժողովի երկու անդամներին և հարցրել նրանց կարծիքը։ ապա երկրորդ օրը, դեկտ. 8-ին, մի քանի հայ գործիչներ, որոնք սակայն պաշտօնական ոչ մի դիրք չունեն հայոց պատրիարքարանում, հրաւիրվեցին մասնակցելու այդ ծրագիրը քննող յանձնաժողովի նիստերին, որ բաղկացած է արտաքին գործերի, լուսաւորութեան, ֆինանսների և ներքին գործերի մինիստրներից, մեծ վէզիրի նախագահութեամբ։

Ապա դեսպանը հաղորդելով թիւրքական ծրագրի պարունակութիւնը՝ կցում է, որ նա անկատար է և նոյնիսկ 1895 թ. հոկտ. 20-ի օրէնքի հետ համեմատած յետադիմական է, որովհետև հերքում է եւրոպական որևէ կօնտրոլ։ Ցանձնաժողովին հրաւիրված հայ գործիչները չեն քաշվել ցոյց տալ կառավարչական օրինագծի մանկութիւնը և անհրաժեշտութիւն՝ տարածել բէֆորմները վեց վիլայէթների վրա (ծրագրով միայն 4 վիլայէթ է նշանակված, դուրս են հանված Սըվազը և Էրզրումը)։ Ի վերջոյ նրանք խորհուրդ են տուել դիմել պատրիարքարանին, որ խորապէս վիրաւորված էր, քանի որ Բ. Դուռը դիմել էր լիազօրութիւն չունեցող անձանց։

Ապա դեսպանը յայտնում է, որ թիւրքաց կառավարութեան նպատակն է թոյլ չը տալ եւրոպական կօնտրոլ, մինչ հայերը անպայման պահանջում են ռուսական կամ միջազգային երաշխիք և այդ երաշխիքի ամենատիպական ձևը համարվում է ռուսական գրաւումը (օկուպացիան), իսկ այդ ցանկութեան իրագործման անհնարաւորութեան դէպքում՝ առաջ է քաշվում վեց վիլայէթների համար գերագոյն կոմիսար հաստատելու ծրագիրը։ Նա նշանակվում է սուլթանի կողմից, մեծ պետութիւնների համաձայնութեամբ և պէտք է անպատճառ այլազգի լինի։ Հայոց պատրիարքարանի Խառն Ժողովը որոշել է ուղարկել Բ. Դռան հետևեալ թակիրը։ «Պատրիարքարանը հաստատում է, որ Բ. Դուռը հաղորդել է բէֆորմների ծրագիրը ոչ իրան, այլ մասնաւոր անձանց, օւստի և պատրիարքարանը զրկված է հնարաւորութիւնից արտայայտվել նրա բովանդակութեան մասին. պատրիարքարանին անյայտ է նոյնպէս, թէ ինչ ձևով Բ. Դուռը մտածում է իրագործել բէֆորմները»։ Վերջին խօսքով պատրիարքարանը ակնարկում է եւրոպական կօնտրոլի անհրաժեշտութիւնը։

9-դ դոկումենտը Բայազիդի փոխ-հիւպատոս Ակիմովիչի հեռագիրն է ուղղված Սազոնովին, 1912 թ. դեկտ. 20-ին, թէ քիւրդերի մէջ խլրտումն կայ Հայաստանի մէջ բէֆորմներ մտցնելու լուրի առիթով և Զէլալ աղիրէթի ցեղապետ շէյխ Իբրահիմը հրամայել է իր քիւրդերին պատրաստվել՝ կոտորելու հայերին և սկսել ջարդը, երբ կը հրամայէ։ Հայերը սարսափի մէջ են։

Տասներորդը՝ Պարիզի ռուսաց դեսպան Իզվոլսկիի հեռագիրն է Սազոնովին, 1913 թ. յունվարի 13-ին, թէ Պուանկարէն ասել է իրան, որ կատարելագէս միանում է նրա նկատումներին հայոց հարցի վերաբերմամբ և համապատասխան հրահանգներ է տուել ֆրանսիական դեսպաններին Ռուսաստանում և Թիւրքիայում։

Տասնմէկերորդը՝ դեսպան Գիրսի հեռագիրն է Սազոնովին 1912 թ. դեկտ. 27-ին, թէ դեկտ. 21-ին Հայոց Ազգային Ժողովը մի նշանաւոր նիստ ունեցաւ, ուր արտայայտվեց հայ ուսակցութիւնների լիակատար համերաշխութիւնը բէֆորմների հարցի մէջ։ Խօսելով այդ նշանաւոր նիստի մանրամասնութիւնների մասին (իր ժամանակին «Մշակի» մէջ տպված է հաշիւը) դեսպան Գիրսը կցում է. «Դեկտեմբ. 27-ի նիստը հանդիսանում է լուրջ նախապատրաստումն թիւրքաց կառավարութեան համար. թէև հոտաօրները, որոնք պահանջում էին երաշխիք, չէին անուանում միջազգային, բայց նրանց ճառերի իմաստը ոչ մի կասկած չէր թողնում այդ մասին։ Դեկտ. 21-ի նիստը նշանաւոր դարձաւ նաև մի կարևոր դէպքով այստեղի հայկական կեանքի մէջ։ Ազգային Ժողովը վերականգնեց նախկին պատրիարք Օրմանեանի պատիւը և բարի անունը, ճանաչելով անհիմն նրա վրա բարդված մեղադրանքները։

«Ինչպէս յայտնի է, Օրմանեան պատրիարքը պէտք է թողնէր իր աթոռը թիւրքաց սահմանադրութեան առաջին օրերում, զիջելով ազգի ձայնին, որ մեղադրում էր նրան քծնութեան մէջ սուլթան Աբդիւլ-Համիդի առաջ և հայերի շահերին հակառակ այլ գործողութիւնների մէջ։ Օրմանեանի ամենակատաղի հակառակորդները միշտ եղել են դաշնակցականները։ Այժմ սա նրանք չէին կամենում մատնակցել նրա վերահաստատման, այլ վճռել են միայն արգելք չը հանդիսանալ, յայտնելով, որ «պատմական բոլէնն» պահանջում է դադարեցնել ներքին երկպառակութիւնները, ուստի և ձեռնպահ են մնում քուէարկութիւնից։ Այդ յայտարարութիւնից յետոյ Ազգային Ժողովը 28 ձայնով ընդդէմ 4-ի մերժեց Օրմանեանի վրա բարդված մեղադրանքները և ճանաչեց նրան արդարացված։ Դաշնակցականների այդպիսի հաշտարար վարմունքը առիթ է տալիս ենթադրելու, որ նրանք յոյս ունեն ձեռք բերել յանձին խելօք և տաղանդաւոր Օրմանեանի գոնէ ժամանակաւոր դաշնակից համազգային գործի մէջ։ Ցամենայն դէպս կուսակցութիւնների մէջ կայացաւ եթէ ոչ հաշտութիւն, գոնէ զինադադար»։

(Կը շարունակվի)

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ֆրէզնօ (Կալիֆ.), 3 դեկտ.

Բնիկ մարզուանցի և 20 տարիներէ ի վեր Ամերիկա ապրող պ. Սեդրակ Բաղլեան տարօրոյս ակիզբը հայրենիք այցելելու և աշխարհի շրջանը ընելու մտօք Ֆրէզնոյէն մեկնած էր, ամեն շաբաթ իրմէ կը լսէինք, այցելեց Իզմիր, Պոլիս, Բուլգարիա, Ռումանիա և Սեվաստապոլի ճամբով Բաթում և Թիֆլիս, ուսկից ամենավերջին անգամ յունիսի մէջ լսեցինք, և կը գրէր իր միտքը երթալ Էջմիածին և անկից ալ Պարսկաստան։ Ահա կանցնին 6 ամիսներ և լուր մը չունինք, թէ ուր է կամ ինչ պատահեր է իրեն։ Ուստի ով որ գիտէ ուր ըլլալը կամ ինչ պատահելը իրեն՝ Fresno Calif. 210 L. st. գրելով երախտապարտ կը թողու անոր բոլոր ազգականները և ծանօթները։ Կը խնդրուի բոլոր հայ թերթերէն, որ արտատպեն սոյն ծանուցումը։ Մ. Պալըքեան

Սարատով, 25 յունվարի

Դեկտ. 22-ին Հաւթվան գիւղի գաղթականների հետ եղել է իմ հայր Հախվերդի Բարօյեանը։ Դիմում եմ զթասիրտ հաւատացեալների և շրջակայ գիւղացիներին, եթէ նրանցից որևէ մէկը գիտէ, թէ որտեղ մահացաւ իմ հայրը և ինչ պայմաններում, աղերսում եմ՝ բարի լինի յայտնել ինձ հետևեալ հասցէով. Саратовъ, Аваку Ахвердову.

Աւագ Հախվերդեան

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Печатать дозволено военной цензурой.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԳՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ
(Թիֆլիսի ժամերով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է՝

№ 3 դէպի Բաթում 1 ժ. 45 ր. ցերեկ.
№ 4 » Բագու 7 ժ. 3 ր. երեկ.
№ 6 (արագ.) » 12 ժ. 8 ր. ցերեկ.
№ 9 » Բաթում 8 ժ. 53 ր. երեկ.
» Զուլֆա 10 ժ. 23 ր. երեկ.
» Բօրժօմ 3 ժ. 20 ր. ցերեկ.

ԺԱՄԱՆՈՒՄ Է ԹԻՖԼԻՍ՝

№ 3 Բագուից — 12 ժ. 54 ր. ցերեկ.
№ 4 Բաթումից— 5 ժ. 55 ր. երեկ.
№ 5 Բագուից (արագ.) 7 ժ. 41 ր. երեկ.
№ 10 Բաթումից— 9 ժ. 51 ր. առաւ.
Զուլֆայից — 6 ժ. 53 ր. առաւ.
Բօրժօմից — 7 ժ. 25 ր. առաւ.

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի

Հիմնված 1880 թ.
(Գուլիա, Զօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

«606»-ի եւ «914»-ի ներսրսկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան վներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։
Բ. Գ. ԱԶԱՍԱՐԵԱՆ—2½—3 ժ. ներքին, ջղային և երէխայոց հիւանդութ. և ծանկահան.։
Մ. Մ. ԲՆՆԻԱՄՕՎԻՉ—11—12 ժ. ականջի, կոկոր դի քթի հիւանդութ.։
Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. երեշ. հինգշ. և տբաթ. երեխայոց ներքին և հիւ. և ծաղկահան.։
ԳԻՆ-Բ.ԾԻՇԿ ՅՇԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբար ձուիթի և կանանց հիւ.։

ԵՐԵՆՈՆԵՐԸ

Մ. Մ. ԲՆՆԻԱՄՕՎԻՉ—6—7 ժ.

Վճարը 50 կ.։ Զբաղողները Ֆրի։ Համախտահրդի (կոնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
1. 0—27

Ատամնաբուժարան

Հիմնված ատամնաբոյժ

Բ. ՀԱՅԿԻՆԱՅԻ

Նախաձեռնութեամբ։ Թիֆլիս, Միխայլովսկի պր № 7 Բուժարանը բաց է հիւանդների համար օրվայ ու գիշերվայ ամեն ժամին։ Ատամները բուժելու և պլոմբելու համար վճարը սահմանվում է քսան հատատված սակագին։

Բուժարանում գործում են 5 բժիշկ-մասնագետներ, բժ. վիրաբոյժ Բ. Բ. Պիրագովը (որ ժամանակաւորապէս բացակայ է)։

Բուժարանն ունի կատարելագործված լաբորատօրիա արհեստական ատամներ պատրաստելու համար։ Գտնվում են ամեն տեսակ ուսում ճարտարներ և շտապ վերանորոգումներ 3 ժամվայ ընթացքում։

(օ. մ.) 755. 100—82

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ

Նախկին օրդինատոր Պետերբուրգի սիֆիլ.-վներ. կլի նիկայի։ Ընդունում է հիւանդներին յատկապէս վիրաբուժական, վներ., սիֆիլիսային հիւանդութիւն. առաւ. ժամը 10—11 և երեկ. ժ. 6—8. Սեմիոնովսկայա փող., № 18 (Զօրօնցօվի արձանի մօտ)։ Բժշկի բնակարանը Սեմիոնովսկայա, № 16.

(չ. ու. կ.) 1018. 100—35

ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ
Բ. ԽՇԽԱՆԵԱՆ

«Գերմանիայի եւ Թիւրքիայի տնտեսա-քաղաքական փոխ-յարաբերութիւնք» (քննական տեսութիւն), երես 64, գինը 25 կոպէկ։

Արդիւնքը յատկացվում է փախստականների օգտին.

Դիմել՝ Թիֆլիս, «Գուտտենբերգ», կենտրոնական և «Գիրք» գրախանութներին։ Նոյն տեղը վաճառվում է հեղինակի ռուս. գրքոյկը՝ «Нѣмецкій профессоръ о германскомъ шовинизмѣ».

Գինը 15 կոպէկ։
(օ. մ.) 98. 10—1

ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎ ԿԱՍԻ ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ

ԴԻՒԱՆԱՏԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ

(ԼՕՐԻՍ-ՄԵԼԻՔՕՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ, ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆ)

կատարում է ամեն տեսակ տպարանական աշխատանքներ, այն է՝ տպագրում է լրագիրներ եւ ամսագիրներ, գրքեր, բրօշիւրներ, բլանկներ, աֆիշաներ, ծրագիրներ, հարսանեկան հրաւիրատոմսեր, այցեքարտեր եւ այլն։

Ընդունվում են տպագրական պատուէրներ հետևեալ լեզուներով՝ ռուսերէն, հայերէն, վրացերէն, թուրքերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, արեխազերէն և լեռնականների բարբառով։ Պատուէրները կատարվում են մաքուր, ճշդօրէն և չափաւոր գներով։ Ընդունվում են նաև շուտափոյթ կատարվելիք պատուէրներ առանձին պայմաններով։

Պատուիրողների ցանկութեան համաձայն, տպարանը պատուէրները կարող է կազմել տալ, կամ բրօշիւրներ շինել, ու այնու յանձնել։

ԿԱՆ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿ ԹՂԹԵՐ ԳՐԻՑՍ-ԿՈՒՐԱՆՏՅԻ ԳՆԵՐՈՎ։

Տելեֆօն № 67.

Типографія Канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.